

АНОТАЦІЯ

Стрижиборода П. В. Творча діяльність Штепана Рака (Чехія) в контексті розвитку академічного гітарного мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 «Культура і мистецтво» зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво». – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України. Івано-Франківськ, 2026.

Актуальність дисертації зумовлена відсутністю в українському музикознавстві досліджень творчості Штепана Рака та потребою введення аналізу композиторського, виконавського та педагогічного доробку митця в теорію і практику українського гітарного мистецтва. **Об’єкт дослідження** – академічне народно-інструментальне мистецтво та його гітарна компонента. **Предмет дослідження** – творча діяльність Штепана Рака (Чехія) у контексті провідних тенденцій академічного гітарного мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Метою дисертації постає комплексний аналіз універсалізму творчості видатного чеського гітариста українського походження Штепана Рака крізь призму синтезування його композиторських, виконавських та навчально-педагогічних здобутків. При цьому, актуалізуються такі **завдання**:

- проаналізувати історіографічну, джерельну та методологічну базу дослідження європейських традицій народно-інструментального мистецтва;
- визначити основні засади академізації гітарного мистецтва та їх динаміки упродовж ХХ – початку ХХІ ст.;
- осмислити і диференціювати основні етапи життя і творчості Ш. Рака та їх ідентифікаційні маркери;
- представити жанрово-тематичні пріоритети, програмні модуси і стильові характеристики композиторського напрямку творчості Ш. Рака;
- виокремити інтерпретаційні моделі виконавської діяльності гітариста;
- систематизувати освітньо-педагогічні принципи Ш. Рака у навчанні

гри на гітарі.

Наукова новизна дослідження визначається узагальненням здобутків Штепана Рака у контексті гітарного мистецтва сучасності. У дисертації *вперше* в українському мистецтвознавстві:

- *введено до наукового обігу* аналіз напрямів діяльності видатного чеського гітариста Штепана Рака крізь призму творчого універсалізму;
- *систематизовано* жанрову і тематичну площини його оригінальних творів для гітари;
- *виявлено* стилеві особливості виконавської манери Ш. Рака;
- *здійснено* аналіз та диференціацію програмних модусів творчості митця;
- *узагальнено* освітньо-педагогічні принципи гітариста;
- *проаналізовано* значення творчості Ш. Рака для світового загалом і українського зокрема, гітарного виконавства кінця ХХ – початку ХХІ ст., у т. ч на прикладах концертно-гастрольної та звукозаписної діяльності.

Також у роботі:

- *продовжено* характеристику вимірів академізації гітарного мистецтва; аналіз джерелознавчої бази дослідження сучасної гітарної музики; класифікацію специфічних прийомів гри на гітарі;
- *доповнено* персонологічний аналіз характеристики творчості Ш. Рака;
- *набув подальшого розвитку* аналіз гітарного мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ століть, зокрема його композиторських, виконавських, педагогічних аспектів у контексті феноменології явищ (за Т. Іванніковим).

Особистий внесок здобувача полягає у актуалізації для українського мистецтвознавства творчих здобутків Штепана Рака у площинах його композиторської творчості для гітари, виконавського стилю, навчально-педагогічних принципів.

Теоретичне та практичне значення дисертації полягає у можливостях використання її матеріалів у навчальних курсах з історії

народно-інструментального мистецтва, теорії і практики музичного виконавства, гітарної педагогіки, виконавського і стильового аналізу музичних творів для студентів закладів освіти, культури і мистецтва України. Матеріали дослідження сприятимуть розширенню площини дослідження гітарного мистецтва, зокрема актуалізації здобутків Ш. Рака для теорії та практики гри на гітарі, введенню до репертуарної складової гітаристів творчості митця, переосмислення практичних аспектів навчання гітаристів. Результати дисертації можуть бути використані при написанні наукових досліджень мистецтвознавчого та культурологічного характеру, у навчально-методичній роботі гітаристів – аналізі теоретичних і практичних засад гри на гітарі, зокрема на етапах початкового навчання та формуванні репертуару гітаристів, написанні методичних рекомендацій, підручників, посібників, окремих лекцій та практичних занять для здобувачів освіти різних рівнів у закладах освіти, культури і мистецтва України, а також для підвищення кваліфікації викладачів класу гітари.

У I розділі дисертації проблематика дослідження зосереджена на аналізі гітарного мистецтва як предмету наукових пошуків в Україні та за кордоном. Пріоритетними постають історико-виконавські та персонологічні виміри, що дозволили виявити напрями і контент досліджень українських та зарубіжних науковців, що спрямований на історичні, композиторські, виконавські, навчально-педагогічні аспекти творчості гітаристів.

У II розділі запропоновано аналіз життєвого і творчого шляху Штепана Рака та реалізації напрямів універсалізму митця – композиторського, виконавського, педагогічного. Зокрема, диференційовано етапи життєдіяльності Ш. Рака, здійснено загальну характеристику авторської творчості для гітари, визначено специфіку його виконавського стилю та основних принципів навчально-методичної діяльності.

Гітара у творчості Ш. Рака стала уособленням географії поширення інструмента у різних культурах (більшість концертів укладаються ним з позиції програми «З гітарою навколо світу»), а її технічно-виразові

(специфіка звуковидобування, прийоми гри, штрихова система) та жанрово-стильові характеристики засвідчили нові щаблі розвитку інструмента.

Серед сольних гітарних творів – також композиції малої та великої форми переважно узагальненого програмного характеру – дві гітарні сонати (1969, ред. 1978), Сюїта (1974), Проста партита (1974), «Площа гітари» пам'яті Ф.Г.Лорки (1971), «Хіросіма» (1973), «Фінська повість» (1977), «Чеський хорал» (1978), «Ренесансна сюїта» (1983), «Остання дискотека» (1982), «Варіації на тему Микити Кошкіна» (1982), 5 концертних етюдів (1986) та ін.

Для гітарних ансамблів, а саме для двох, трьох чи чотирьох гітар, Ш. Рак написав ряд композицій великої форми, у т. ч. аранжування власних сольних творів. Це, зокрема, «Кутногорська увертюра» (1984), «Чотири настрої» (1985), «Настрої» (1986), «Квартет» (1986), Соната «чотири гітари» (1986), «Джордж. 4 фугетти» (1986), «Румба» (1987), «Варіації Карлового мосту» – на тему Я. Клемпіра (1988), Токката (1991), «Матильда. Концертні варіації» (1994), «Фінальний раунд» (1996), «Павана» (1997), «Ієронім Босх» (1998), Дві пісні (1998), «Повітря Богемії» (1998) та ін.

Поширені у творчості Ш. Рака і камерні програмні інструментальні композиції за участю гітари, зокрема, соната «Моравія» для віолончелі та гітари, твори «Пам'ятки Іліади» та «Джордано Бруно» для флейти і гітари, «Одісея» для флейти, маримби і гітари, «З центральної Австралії» для струнного квартету і гітари, «Пісня Дебори» для віолончелі й гітари, «Пісня Деббі» для гуслів і гітари, «Площа гітари» для гітари і маримби та багато інших, написаних упродовж кінця 60 – початку 90-тих рр.

Зміст III розділу сконцентрований на жанрово-стильових характеристиках творчості Ш. Рака. Твори композитора-гітариста в переважній більшості програмні, написані під впливом емоційних вражень від літератури, природи, спілкування з людьми, приурочені до певних подій чи історичних постатей. Зокрема, визначено програмні модули композиторського доробку митця: *звуконаслідувальний, фольклорний,*

жанровий, парафрастичний, психологічно-настрєвий, меморіальний, образотворчий, літературний, релігійно-сакральний.

У творчості Ш. Рака спостерігається синтезування неоромантичних, неофольклорних, постмодерністських рис. Неоромантичні тенденції – відображення міфологічної і казкової тематики, елементи орієнталізму (східні мотиви Китаю, Японії, Монголії, Австралії), генетично-національні риси, відображені в слов'янській опорі музичної мови. Неофольклорні риси відображені в етнічному характері гітарної музики соло чи в ансамблі з іншими інструментами. Постмодерний напрям творчості Ш. Рака постає домінуючим, що проявляється у комбінуванні різних стильових елементів, поєднанні можливостей інструментальної та вокальної музики, літературних текстів, особливих елементів театральної візуалізації тощо. Полісинтез у композиторській творчості визначає унікальний авторський стиль митця, його індивідуальну концепцію розуміння, репрезентації та популяризації гітари як інструмента й гітарного мистецтва як важливого складника загальноєвропейського та світового контексту розвитку академічної музики.

Ключові слова: Штепан Рак, народно-інструментальне мистецтво, гітара, гітарне мистецтво, академізація, композиторська творчість для гітари, гітарне виконавство, жанрово-стильові характеристики, програмність, педагогічно-методичні принципи гри на гітарі, техніка гри на гітарі, виконавська інтерпретація, музичне мислення, фольклорні традиції, звукозаписи.

SUMMARY

Stryzhyboroda P. V. The creative activity of Štěpán Rak (Czech Republic) in the context of the development of academic guitar art of the late 20th - early 21st centuries. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 02 «Culture and art» in the specialty 025 «Musical art». – Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Ivano-Frankivsk, 2026.

The relevance of the dissertation is due to the lack of research on Štěpán Rak's work in Ukrainian musicology and the need to introduce an analysis of the artist's compositional, performing and pedagogical work into the theory and practice of Ukrainian guitar art. The object of research is academic folk instrumental art and its guitar component. The subject of the research is the creative activity of Štěpán Rak (Czech Republic) in the context of the leading trends in academic guitar art of the late 20th and early 21st centuries.

The aim of the dissertation is a comprehensive analysis of the universalism of the work of the outstanding Czech guitarist of Ukrainian origin Štěpán Rak through the prism of synthesizing his compositional, performing and educational and pedagogical achievements. At the same time, the following tasks are updated:

- to analyze the historiographical, source and methodological base of the research of European traditions of folk-instrumental art;
- to determine the main principles of academization of guitar art and their dynamics during the 20th and early 21st centuries;
- to understand and differentiate the main stages of Š. Rak's life and work and their identification markers;
- to present the genre-thematic priorities, program modes and stylistic characteristics of the compositional direction of Š. Rak's work;
- distinguish interpretive models of the guitarist's performance;
- to systematize the educational and pedagogical principles of Š. Rak in teaching the guitar.

The scientific novelty of the study is determined by the generalization of Štěpán Rak's achievements in the context of modern guitar art. In the dissertation, for the first time in Ukrainian art history:

- the analysis of the activities of the outstanding Czech guitarist Štěpán Rak through the prism of creative universalism was introduced into scientific circulation;
- the genre and thematic planes of his original works for the guitar are systematized;

- the stylistic features of Š. Rak's performance manner were revealed;
- the analysis and differentiation of the programmatic modes of the artist's work were carried out;
- the educational and pedagogical principles of the guitarist are summarized;
- the significance of Š. Rak's work for the world in general and Ukrainian guitar performance in particular at the end of the 20th – beginning of the 21st century was analyzed, including on the examples of concert, tour and recording activities.

Also in the works:

- the description of dimensions of the academization of guitar art was continued; analysis of the source knowledge base for the study of modern guitar music; classification of specific techniques of playing the guitar;
- a personological analysis of the characteristics of Š. Rak's work was added;
- the analysis of guitar art of the late 20th and early 21st centuries, particularly its compositional, performing, pedagogical aspects in the context of the phenomenology of phenomena (according to T. Ivannikov), gained further development.

The recipient's personal contribution consists in actualizing for Ukrainian art history the creative achievements of Štěpán Rak in the areas of his compositional work for the guitar, performance style, educational and pedagogical principles.

The theoretical and practical significance of the dissertation lies in the possibilities of using its materials in educational courses on the history of folk instrumental art, theory and practice of musical performance, guitar pedagogy, performance and stylistic analysis of musical works for students of educational institutions, culture and art of Ukraine. Research materials will contribute to the expansion of the field of guitar art research, in particular, the actualization of Š. Rak's achievements for the theory and practice of playing the guitar, the introduction of the artist's work into the repertoire of guitarists, and the rethinking of the practical aspects of training guitarists. The results of the dissertation can be

used in the writing of scientific studies of an art history and cultural nature, in the educational and methodological work of guitarists – the analysis of the theoretical and practical foundations of playing the guitar, in particular at the stages of initial training and the formation of the repertoire of guitarists, the writing of methodological recommendations, textbooks, manuals, separate lectures and practical classes for education seekers of various levels in educational, cultural and art institutions of Ukraine, as well as for improving the qualifications of teachers of the guitar class.

In the first chapter of the dissertation, the research issues are focused on the analysis of guitar art as a subject of scientific research in Ukraine and abroad. Historical, performance and personological dimensions are given priority, which allowed to reveal the directions and content of research of Ukrainian and foreign scientists, which is aimed at the historical, compositional, performing, educational and pedagogical aspects of the creativity of guitarists.

In the II chapter, an analysis of the life and creative path of Štěpán Rak and realization of directions of universalism of the artist - compositional, performing, and pedagogical – is proposed. In particular, the stages of Š. Rak's life were differentiated, a general characterization of the author's work for the guitar was carried out, the specifics of his performance style and the main principles of educational and methodical activity were determined.

The guitar in Š. Rak's work has become the personification of the geography of the spread of the instrument in various cultures (most of his concerts are organized by him from the position of the program «With the guitar around the world»), and its technical and expressive (specificity of sound production, playing techniques, bar system) and genre-stylistic characteristics witnessed new stages of development of the instrument.

Among solo guitar works – also compositions of small and large form of mainly generalized program nature – two guitar sonatas (1969, ed. 1978), Suite (1974), Simple Partita (1974), «Guitar Square» in memory of F.G. Lorca (1971), «Hiroshima» (1973), «Finnish Tale» (1977), «Czech Chorale» (1978),

«Renaissance Suite» (1983), «The Last Disco» (1982), «Variations on a Theme by Nikita Koshkin» (1982), 5 concert etudes (1986), etc.

For guitar ensembles, namely for two, three or four guitars, Š. Rak wrote a number of large-scale compositions, including arrangements of his own solo works. These are, in particular, «Kutnogorsk Overture» (1984), «Four Moods» (1985), «Moods» (1986), «Quartet» (1986), «Four Guitars» Sonata (1986), «George. 4 Fugetts» (1986), «Rumba» (1987), «Charles Bridge Variations» – on the theme of J. Klempir (1988), Toccata (1991), «Matilda. Concert Variations» (1994), «Final Round» (1996), «Pavana» (1997), «Hieronymus Bosch» (1998), Two Songs (1998), «The Air of Bohemia» (1998) and others.

Common in Š. Raka's work are chamber program instrumental compositions with the participation of the guitar, in particular, the sonata «Moravia» for cello and guitar, the works «The Monuments of the Iliad» and «Giordano Bruno» for flute and guitar, «Odyssey» for flute, marimba and guitars, «From Central Australia» for string quartet and guitar, «Deborah's Song» for cello and guitar, «Debbie's Song» for fiddle and guitar, «Guitar Square» for guitar and marimba and many others written during the late 60s and early 90s

The content of Chapter III is focused on the genre and style characteristics of Š. Rak's work. The works of the composer-guitarist are mostly programmatic, written under the influence of emotional impressions from literature, nature, communication with people, timed to certain events or historical figures. In particular, the programmatic modes of the artist's compositional work are defined: onomatopoeia, folklore, genre, paraphrastic, psychological-mood, memorial, pictorial, literary, religious-sacred.

A synthesis of neo-romantic, neo-folkloric, postmodern features can be observed in Š. Rak's work. Neo-romantic tendencies – a reflection of mythological and fairy-tale themes, elements of orientalism (oriental motifs of China, Japan, Mongolia, Australia), genetic and national traits reflected in the Slavic support of the musical language. Neo-folk features are reflected in the ethnic character of solo guitar music or in an ensemble with other instruments. The postmodern direction

of Š. Raka's work becomes dominant, which is manifested in the synthesis of various stylistic elements, the combination of the possibilities of instrumental and vocal music, literary texts, special elements of theatrical visualization, etc. Polysynthesis in the composer's work defines the artist's unique author's style, his individual concept of understanding, representation and popularization of the guitar as an instrument and guitar art as an important component of the pan-European and world context of the development of academic music.

Keywords: Štěpán Rak, folk-instrumental art, guitar, guitar art, academization, composer's creativity for the guitar, guitar performance, genre-stylistic characteristics, programming, pedagogical-methodological principles of playing the guitar, technique of playing the guitar, performing interpretation, musical thinking, folklore traditions, sound recordings.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Публікації, в яких відображені основні результати дослідження
Статті у фахових виданнях України

1. Стрижиборода П. Гітарна творчість Штепана Рака: жанрово-стильовий та образно-тематичний аспекти. *Вісник КНУКІМ. Серія: Мистецтвознавство*. 2020. Вип. 42. С. 141–147.
 DOI <https://doi.org/10.31866/2410-1176.42.2020.207643>
 URL: <http://arts-series-knukim.pp.ua/article/view/207643>
2. Стрижиборода П. Специфіка освітньо-педагогічних принципів гри на гітарі у практиці Штепана Рака (Чехія). *Fine Art and Culture Studies*. 2022. №6. С. 41–47. DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2022-6-6>
 URL: <http://www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/art/article/view/936>
3. Стрижиборода П. Гітарна творчість Штепана Рака як утілення «образу світу». *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Випуск № 66, том 3. С. 61–67. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-3-9>

URL: <http://www.apfn-journal.in.ua/66-3-2023>

4.Дутчак В., Стрижиборода П. Засади універсалізму творчості Штепана Рака (до 80-річного ювілею з дня народження). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 3. С. 225–230.

DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2025.344420>

URL: <https://journals.urau.ua/visnyknakkim/article/view/344420>

Статті у зарубіжних виданнях

5. Stryzhyboroda P. Štěpán Rak's guitar creativity in the context of Slavic interactions. *Na pogrniczach: Instytucje i ludzie pogranicza*. Seria «Na pogrniczach Kultur i Narodow». T.XIV. Sanok: Uczelnia Panstwowa im. Jana Grodka w Sanoku. 2020. S. 239–247.

URL: <https://up-sanok.edu.pl/biblioteka/wydawnictwa/wydawnictwa-uczelniane/details,36.html>

6. Stryzhyboroda P. Štěpán Rak's guitar creativity in the context of international interactions. *JANÁČKIANA 2020. Sbornik z 35.ročníku mezinárodní online muzikologické conference Janáčkiana 2020, konané ve dnech 5, a 6. listopadu 2020* / Editori: David Kozel, Karel Steimetz. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2021. S. 251–256.

URL: <https://dokumenty.osu.cz/pdf/khv/janackiana/prispevky2020/petro-stryzhyboroda-Stěpán-raks-guitar-creativity-in-the-context-of-international-interactions.pdf>

Публікації, які додатково відображають результати дисертації

Статті апробаційного характеру

7.Стрижиборода П. Творчість Штепана Рака в контексті розвитку гітарного мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст. *Музичне мистецтво ХХІ століття: історія, теорія, практика*: збірник наукових праць інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, ред.-упор. А. Душний. Дрогобич-Кельце-Каунас-Алмати-Баку: Посвіт. 2019. В. 5. С. 436–444.

8. Стрижиборода П. Засади програмності у гітарній творчості Штепана Рака.

Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність: збірник наукових праць. Рівн. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв, ред-упор. Л. Горіна. Рівне: Волинські обереги. 2019. С. 103–108.

URL:

<http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/10592/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9C.%D0%9F.%2C%20%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%90.%D0%AF..pdf>

9. Стрижиборода П. Програмна ідентифікація у гітарній творчості Штепана Рака (на прикладі сюїти «Хвала чаю»). *Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть: збірник матеріалів та тез XIII-тої міжнародної науково-практичної конференції (ДДТУ ім. І. Франка, 29.11.2019, м. Дрогобич), ред.-упор. А. Душний, Б. Пиц. Дрогобич: Посвіт. 2019. С. 120–123.*

10. Стрижиборода П. Концертний проєкт «VIVAT COMENIUS» у сучасному гітарному мистецтві. *Музичне мистецтво XXI століття: історія, теорія, практика: збірник наукових праць інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, ред.-упор. А. Душний. Дрогобич-Кельце-Каунас-Алмати-Баку: Посвіт. 2020. В. 6. С. 133–140.*

11. Стрижиборода П. Взаємодія музики і образотворчого мистецтва у гітарній творчості Штепана Рака (на прикладі сюїти «Ієронім Босх»). *Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть: збірник матеріалів та тез XIV-ї міжнародної науково-практичної конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 04.12.2020, м. Дрогобич) / [редактор-упорядник А. Душний]. Дрогобич: Посвіт, 2020. С. 99–102.*

12. Дутчак В., Стрижиборода П. Штепан Рак – «Паганіні у гітарному виконавстві». *Музика: український інтернет-журнал.* 15 серпня 2020 р. URL: <http://mus.art.co.ua/shtepan-rak-pahanini-u-hitarnomu-vykonavstvi/>

13. Стрижиборода П. Освітньо-педагогічні принципи гітарної методики

Штепана Рака (Чехія). *Українське мистецтво, культура, освіта: актуальні проблеми, тенденції та перспективи розвитку: збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 25–28 травня 2021 р.). До 20-річчя Навчально-наукового Інституту мистецтв ДВНЗ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. Випуск 3. Івано-Франківськ: «Фоліант», 2021. С. 50–52.

URL: <https://art.cnu.edu.ua/materialy-mizhnarodnoi-internet-konf/zbirnyk-3-2019/>

14. Стрижиборода П. Універсалізм творчості Штепана Рака (Чехія): композитор, виконавець-гітарист, педагог. *Творчий універсалізм у культурі, мистецтві, освіті: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри: збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 24–25 травня 2024 р.): електронне видання. Навчально-науковий інститут мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Івано-Франківськ: «Ксерограф», 2024. С. 129–131.

URL: <https://art.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/9/2025/02/zbirnyk-naukovykh-prats-1.pdf>
